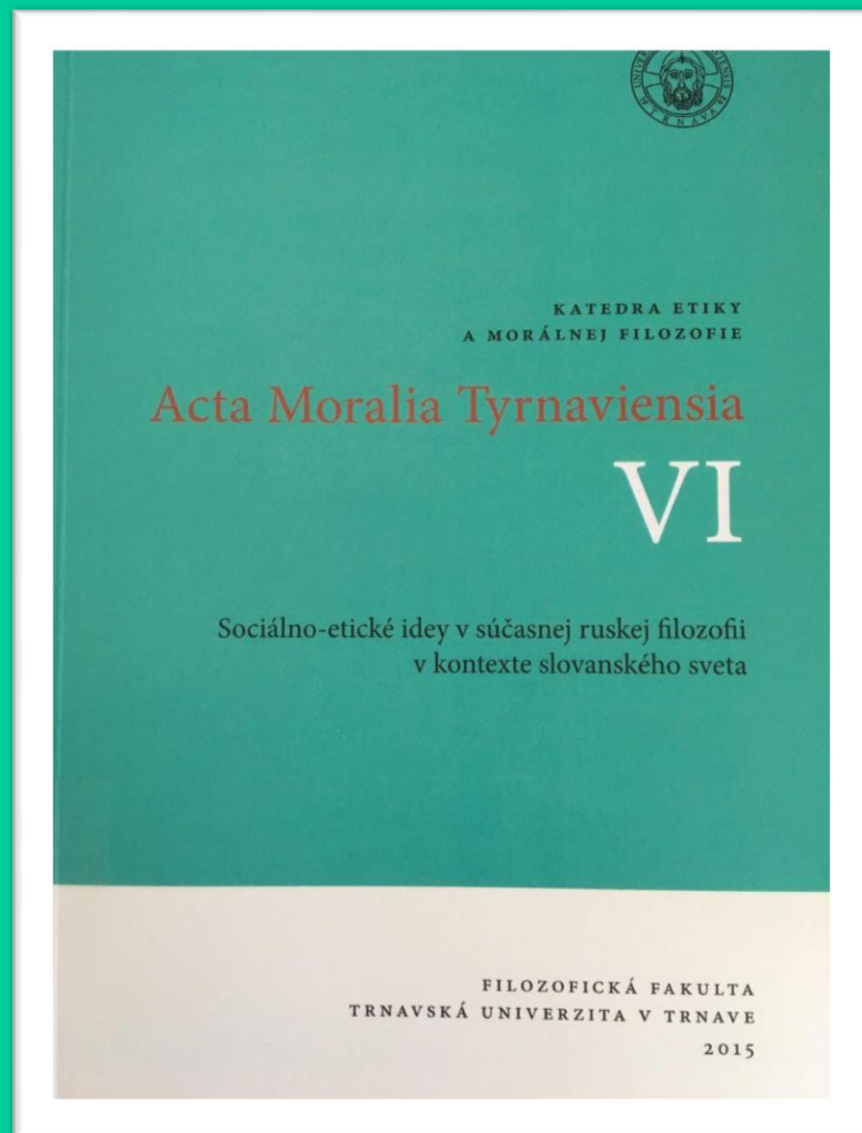

Zborník Acta Moralia Tyrnaviensia VI s názvom **Sociálno-etické idey v súčasnej ruskej filozofii v kontexte slovanského sveta** je súčasťou riešenia vedecko-výskumnej grantovej úlohy VEGA č. 1/0061/14. Obsah tohto zborníku tvoria príspevky 14 autorov (Rusov, Slovákov, Čechov, Poliakov) z medzinárodnej vedeckej konferencie uskutočnenej 5. mája 2015 na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

Úvodom	7
Проблема соотношения цели и средств в российском философско-политическом дискурсе	14
SERGEJ NIŽNIKOV	
Проблема человеческого достоинства в прошлом и настоящем русской мысли	27
ALEXEJ KOZYREV	
Humánno-duchovná integrita a jej vplyv na sociálne idey v súčasnom ruskom myslení	34
HELENA HREHOVÁ	
Liberty, Soul, Morality. A Reflection on Ethical Ideas in the Context of Slavic Languages	53
RYSZARD MOŃ	
Masarykovo pojetí Ruska a jeho vliv na českou filosofii	70
JOSEF DOLISTA	
Cesta morálnej evolúcie v etickej koncepcii N. O. Losského a jej metafyzické predpoklady	83
ZLATICA PLAŠIENKOVÁ	
Antropologické motívy v ruskej filozofii	98
JAROMÍR FEBER	

Vplyv vnútorného sveta človeka na vonkajší pohľad Valerija Kuvakina ...	114
ALŽBETA DUFFEROVÁ	
Človek v kontexte filozofie letokruhov (Nevyhnutná starostlivosť o seba samého)	125
PETER NEZNÍK	
From Nihilism to Communism. In Search of the Philosophical Roots of Totalitarian regime	150
ANDRZEJ KOBYLINSKI	
P. I. Lavrov – etické a praktické dilemy filozofie medzi kabinetom a ulicou	161
ONDREJ MARCHEVSKÝ	
Od materiálnej kultúry ku kultúre ducha	170
PETER GREČO	
Vplyv literárneho symbolizmu na modernú ruskú filozofiu a vice versa	181
PETER RUSNÁK	
Ideové vplyvy ruskej filozofickej a literárnej tradície na myslenie A. I. Solženicyna	197
IGOR STRÝČEK	

„Kľúčom k pochopeniu každého národa sú jeho vlastné dejiny, ale cesty európskych národov sa raz zblížu a raz oddiaľujú.“ Konštatovanie ruského filozofa (západníka) a inšpirátora slavjanofilstva Piotra Jakovleviča Čaadajeva (1794 – 1856) sa javí aj dnes ako pravdivé. V čase, keď vychádzali jeho *Filozofické listy* (1829), ktoré sú vlastne prvou ruskou filozofiou dejín, Čaadajev hľadal objektívne odpovede na otázky: V čom spočíva úloha Ruska v dejinách? Aká je osobitosť ruskej cesty? Patrí Rusko k Východu, alebo k Západu? Filozof bol presvedčený, že Rusko bolo pozvané, aby riešilo sociálne otázky ľudstva. Toto riešenie postuluje kontinuálne hľadanie pravdy, lebo len pravda ukazuje cestu k slobode a k blahobytu. Osobitosť ruskej cesty je podľa neho vnímaná cez upriamenosť na duchovné a kresťanské hodnoty, s pomocou ktorých je možné dosiahnuť reálnu premenu človeka. Rusko stojí na hranici medzi Východom a Západom, je to kresťanské Rusko.

Zborník štúdií pod názvom *Sociálno-etické idey v súčasnej ruskej filozofii v kontexte slovanského sveta*, sa usiluje nájsť odpovede na otázku, ktoré idey najviac rezonujú v súčasnej ruskej filozofii? Prostredníctvom štrnástich autorov (Rusov, Slovákov, Čechov, Poliakov), účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie (uskutočnenej 5. mája 2015 na pôde Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave), ktorá bola súčasťou riešenia vedecko-výskumnej grantovej úlohy (VEGA č. 1/0061/14 na tému *Sociálno-etické motívy v súčasnej ruskej filozofii*), prinášame nové pohľady. Všetci prizvaní prednášatelia svojou kompetentnosťou v oblasti ruskej filozofie ukazujú, že ruské idey sú v slovanskom svete aj v súčasnosti živé, a to napriek tomu, že každý z prednášajúcich nahliadal na tieto idey „po svojom“. Táto intelektuálna i názorová pestrosť je však nielen prínosná, ale aj krásna, pretože vynáša na povrch čosi jedinečné, špecifické, pritom však hľadá to, čo všetkých spája – príznačnú slovanskú ľudskosť, múdrosť i nekonformnosť vo veciach pravdy. V úvodnom slove, keďže ide o texty písané v troch jazykoch (v ruštine, v slovenčine a v angličtine) sa chceme aspoň v krátkosti dotknúť tých myšlienok, ktoré zostali v pamäti ako obohacujúce.

Prof. Dr. Sergej A. Nižnikov, CSc. z moskovskej *University Družby národov* (Katedra dejín ruskej filozofie) vo svojom príspevku *Problém súvzťažnosti cieľa a prostriedkov v ruskom filozoficko-politickom diskurze* hovoril o probléme „etickej prípustnosti amorálnych prostriedkov pri dosahovaní dobrých cieľov“. Tragickosť Machiavelliho koncepcie v európskych dejinách sa podľa neho najviac osvedčila v 20. storočí, vrátane Ruska, ktoré experimentovalo v tom zmysle, že sa usilovalo dosiahnuť „vysoké ciele“ s pomocou „neadekvátneho využitia prostriedkov“, kedy sa čistota morálnych úmyslov integrovala s klamnými cieľmi. Sergej Nižnikov načrtol štyri možnosti logických vzťahových variantov: v prvom variante ide o stret cieľ – prostriedky, násilie – nenásilie, morálka – politika, druhý variant sa týka samotného Machiavelliho, ktorý sa snažil ospravedlniť prostriedky, tretí variant je humanistický a vyznačuje sa prítomnosťou morálky v politike a úsilím o všeobecné dobro, štvrtý variant je pacifistický s typickým neprotivením sa zlu. Pozíciu Machiavelliho charakterizuje fakt, že „vmiešal“ morálku do politického kontextu, čo sa odrazilo v praktikách fašizmu a nacizmu (rasová selekcia) aj boľševizmu (triedny boj), v ktorých bola morálka zneužitá na ideologické ciele.

Doc. Dr. Alexej Kozyrev, CSc., prodekan Filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova (Katedra dejín ruskej filozofie), ktorý je aj hlavným redaktorom časopisu súčasnej filozofie *Sokrat* (vychádzajúci z iniciatívy *Moskovsko-petrohradského filozofického klubu*). Vo svojom príspevku pod názvom *Problém ľudskej dôstojnosti v minulosti a v dnešnom ruskom myslení* rozvíja svoju reflexiu od idey filozofa a básnika V. I. Ivanova o „*Jrdinskom humanizme*“, ktorý by mohol byť aktuálny aj v súčasnom kontexte. Spomenutá aktuálnosť sa týka zmyslu súčasného politického a filozofického myslenia, a tiež úvah o európskej kultúre, v osnove ktorej sú prítomné kresťanské hodnoty, vďaka ktorým človek myslí ako bytie, stvorené Bohom (na jeho obraz a podobu). Kozyrev akcentoval súčasné „premeny týkajúce sa človeka“ v súvislosti s ľudskou dôstojnosťou (*dignitas*), ktoré – v porovnaní s pôvodným významom slova – môžu byť aj zneužitá (svedčí o tom identický názov kliniky *Dignitas*, ktorá vo Švajčiarsku vykonáva asistovanú eutanáziu, ale tiež aj revolúcia dôstojnosti a európskych hodnôt na kyjevskom Majdane, ktorá sa napokon transformovala aj na „zabíjanie“ vlastnej kultúrnej a intelektuálnej elity). Ľudská dôstojnosť patrí k ľudským právam, ako na to upozornil V. S. Solovjov, no v súčasnom svete je táto dôstojnosť narušená. Ruskému mysleniu, podľa Kozyreva, prináleží česť túto dôstojnosť chrániť.

Prof. ThDr. Mgr. Helena Hrehová, PhD., vedúca Katedry etiky a morálnej filozofie na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity, vo svojom príspevku pod názvom *Humánno-duchovná integrita a jej vplyv na sociálne idey*

v súčasnej ruskej filozofii akcentuje potrebu návratu k humánno-duchovnej integrite a k humanistickej orientácii. Len takéto pochopenie môže prispieť k tomu, aby sa sociálne princípy mohli pozitívne rozvíjať nielen v Rusku, ale aj všade inde na svete. Toto je dôvod, prečo sa súčasní ruskí filozofi vracajú k typicky morálnym hodnotám a k reflexiám o ľudskej dôstojnosti. Podľa nich jedine poznanie pravdy o človeku môže zabrániť tomu, aby sa v sociálno-etickom myslení neudomácnil masový amoralizmus. Sociálne idey v Rusku sú v súvislosti s pravoslávnu religiozitou Rusov, s hľadaním lepšieho života, ktoré nachádza inšpiráciu aj v literatúre, v umení, v eschatológii, v úvahách o budúcnosti a pritom počíta s altruistickou transformáciou človeka, o ktorej hovoril vo svojej koncepcii aj autorkou pertraktovaný ruský mysliteľ a sociológ. P. A. Sorokin (1889 – 1968), pre ktorého bol práve integralizmus metódou hľadania altruizmu.

Prof. Dr. hab. Ryszard Moń, PhD., vedúci Katedry kresťanskej filozofie Inštitútu filozofie na Univerzite kardinála Štefana Wyszyńskiego vo Varšave, v príspevku *Sloboda, duša, morálnosť* premýšľa o etických ideách v kontexte slovanských jazykov. Zmieňuje sa o diskusných ťažkostiach v súčasnom kontexte pri porozumení diverzných konotácií (ruských, poľských, anglických, francúzskych, nemeckých), ktoré sú závislé od sociálno-kultúrnych kondícií. Autor sa zamýšľa nad novou sociálno-morálnou realitou pri chápaní a používaní pojmov *sloboda, duša, morálnosť*. Konfrontuje niekdajšie kultúrne vplyvy v súvislosti s týmito pojmami, napr. vplyv Rakúsko-uhorskej monarchie na Slovákov a Čechov, ale aj novšie vplyvy, ako nedávnu závislosť slovanských národov od ZSSR. V súvislosti s Poliakmi, ktorí podľa Normana Daviesa v období 2. svetovej vojny predstavovali „Golgotu Európy“, poznamenáva, že boli obeťou nemeckého nacizmu i sovietskej agresie. Termín *sloboda* (poľsky *wolność*) je aj pre súčasné generácie Poliakov veľmi dôležitý, pretože potlačiť slobodu znamená potlačiť svedomie.

Prof. ThDr. Josef Dolista, ThD. et PhD., v štúdiu *Rusko a Evropa v pojetí T. G. Masaryka*, predstavuje ideovú koncepciu T. G. Masaryka, ktorého „ruská otázka“ priťahovala takpovediac od ranej mladosti. Masaryk ako sociológ, mysliteľ a neskôr aj politik, bol presvedčený, že ľudia by mali žiť v pravde a neupúšťať od ideálu ľudskosti a mravnej zodpovednosti. Spravodlivý sociálny poriadok bol z tohto dôvodu pre neho nadčasovou výzvou, ak sa má v politike zachovať mravnosť. Prof. Dolista vo svojej štúdiu vyjadril názor, že filozof sa môže veľmi poučiť z ruskej filozofie, aj preto predstavil T. G. Masaryka ako človeka, ktorý síce videl rozdiely medzi Ruskom a západnou európskou kultúrou, ale zároveň neustále poukazoval na prepojenie Ruska s Európou. Problém, či Rusko patrí do Európy, ostáva stále otvorený, a nedokončenou

ostáva aj téma Rusko a Európa. Aj preto novým pojmom pre súčasné etické myslenie v Rusku je demokracia, na čo Rusi často zabúdajú.

Prof. PhDr. Zlatica Plašienková, CSc., v príspevku *Cesta morálnej evolúcie v etickej koncepcii N. O. Losského a jej noetické a metafyzické predpoklady* podčiarkuje s veľkou kompetenciou hlbokú obsažnosť Losského ideí, jeho noetiku, metafyziku, ale predovšetkým jeho realizmus a hierarchický personalizmus. Z pohľadu etického a sociálneho myslenia je podľa prof. Plašienkovej príznačivá najmä jeho koncepcia morálnej evolúcie, ktorou potvrdil morálny vývoj jednotlivca i ľudstva a naznačil, že cieľom každého každého človeka je čo najviac sa priblížiť k Bohu. Aj preto možno podľa autorky povedať, že Losskij sa usiloval po celý svoj život nájsť správnu cestu pri voľbe morálneho konania a etické problémy riešil na základe metafyzického predpokladu existencie, teda tak, ako je ukotvená v kresťanskom náboženstve.

Doc. PhDr. Jaromír Feber, CSc., prispel k vedeckosti konferencie svojím príspevkom *Antropologické motívy v ruskej filozofii*. Analyzoval v ňom antropológiu ruského filozofa S. L. Franka, ktorý poukázal na to, že človek patrí akoby dvom svetom (prírodnému aj nadprirodzenému), čo ho predurčuje k tomu, aby bol miestom stretu. Autor hneď v úvode zdôrazňuje náboženský charakter ruskej filozofie. Boh je v ruskej filozofii kresťanským Bohom. Z tohto dôvodu sa ruská filozofia vymedzuje ako kresťanská filozofia. Ruskou alternatívou voči dôkazom Boha v západnej scholastickej filozofii T. Akvinského je jednoznačne pokus o dôkaz Boha v ruskej náboženskej filozofii v diele S. L. Franka, ktorý je autorom „*metafyziky všejedy*“. Jaromír Feber vidí rozdiel medzi vedou a filozofiou v tom, že filozofia v podobe metafyziky reflektuje možné evidencie a kriticky o nich premýšľa. Metafyzická skúsenosť Boha je z tohto pohľadu uvedením si absolútneho základu samotného ľudského ducha.

Doc. Dr. theol. Alžbeta Dufferová, PhD., vo svojej štúdiu pod názvom *Vplyv vnútorného sveta človeka na vonkajší podľa Valerija Kuvakina*, sa koncentruje na idey súčasného ruského filozofa, skúmajúceho hlboké štruktúry človeka, ktorý je subjektom výchovy. Tvrdenie, že človek je subjektom výchovy sa stalo pre Kuvakina základom jeho premýšľaní o novom humanizme, ale východisko videl v eticko-morálnych riešeniach. Autorka štúdie sa zamýšľa spolu s Kuvakinom nad tým, ako je možné „ochrániť svet“ pred amoralnosťou. Podľa nej je dôležitá, ako to zdôrazňoval V. Kuvakin a tiež rumunský filozof Andrei Pleșu, odvaha a realizmus. Kuvakina možno, podľa Dufferovej, kritizovať aj kvôli niektorým protirečeniam, ktoré možno nájsť v jeho diele, napríklad pre nepochopenie pokory, ale to súvisí s tým, že Kuvakin je hľadajúcim človekom.

Doc. PhDr. Peter Nezník, CSc., vo svojej štúdiu *Človek v kontexte letokruhov* sa zamýšľa nad malým pokrokom filozofie, a to na pozadí ideí francúzskeho

filozofa ruského pôvodu Alexandra Kojrého a ruského filozofa A. F. Loseva, ktorý bol súčasníkom Kojrého a veľkým obdivovateľom V. S. Solovjova. Autor pritom opiera svoje konfrontujúce idey aj o viacerých západoeurópskych filozofov (o Sokrata, Platóna, Cicera, Descarta, Kanta, Hegela, Nietzscheho, Hesseho, Heideggera, Jaspersa, Arendtovej, Gadamera), ako aj o ruských a širšie slovan-ských filozofov (Puškin, Dostojevskij, Solovjov, Masaryk, Patočka, Maimarda-švili, atď). Európa je, podľa autora, tak trochu chorá a potrebuje uzdravenie, kto-s jeho cnosťami aj nerestami.

Dr. hab. Andrzej Kobylinski, PhD., v príspevku s názvom *Od nihilizmu ku komunizmu v skúmaní filozofických koreňov totalitných režimov* sa zamýšľa nad zrodom a dôsledkami totalitných systémov. Autor vidí 20. storočie ako jednu z najdramatickejších epoch v európskych dejinách a osobitne v strednej Európe. Svoje myšlienky odvíja od ideí amerického historika Daniela J. Gold-hagena o Hitlerovi, Nemecku a holokauste, ale aj z kníh takých renomova-ných autorov (pojednávajúcich o nihilizme a totalitárnych režimoch), ako H. Heller, H. Ebeling, K. Löwith, ktorý potvrdil, že nihilizmus ovplyvnil osudy Európy v 20. storočí (dejinne, kultúrne, politicky aj geograficky). V nihiliz-me má svoje korene národný socializmus a fašizmus, bolševický socializmus i komunizmus. V Rusku sa fenomén nihilizmu implantoval postupne od 19. storočia a ovplyvnil jeho kultúrnu klímu. Prejavil sa v podobe anti-romantiz-volučných udalostí z roku 1917 a následne aj v anti-metafyzickej rebelii (N. Černyševskij, D. Pisarev).

Mgr. Ondrej Marchevský, PhD., v príspevku *P. L. Lavrov – etické a prak-tické dilemy filozofie medzi kabinetom a ulicou* predstavil idey ruského mys-liteľa a revolucionára P. L. Lavrova, ktorý patril spolu s N. K. Michajlovským a P. N. Tkačovom do tzv. národného ideálu, ale kládol si otázku: Čo sú dejiny? V tejto spoločnosti aj na morálnom ideáli, medzi kabinetným diskurzom intelektuálov a diskurzom ulice, pre ktorý je príznačný radikalizmus aj nepripúšťa-nie iných alternatív, ktoré nezdiera masa. Sociálna rozpoltenosť Lavrova je, podľa Dr. Marchevského, ospravedlniteľná v mene všeobecného blaha, ktoré nezriedkavo vyžaduje obete.

PhDr. PaedDr. Peter Grečo, PhD., vo svojej štúdii pod názvom *Od ma-teriálnej kultúry ku kultúre ducha* s podnadpisom (s podtitulom *K aktuálnosti antropologických a politologických aspektov filozofie N. A. Berďajeva*) sa usiluje (na pozadí berďajevovských ideí) naznačiť isté riešenia, vďaka ktorým by bolo možné zachrániť ľudskú osobnosť pred kultúrnou a politickou nivelizáciou,

príznačnú pre našu civilizáciu. Príčinu tohto vyrovnávania rozdielov, ktoré smerujú k rovnakej úrovni, vidí v odtrhnutí kultúry od ontologického jadra. Davový človek aj masová spoločnosť ničia osobnosť, k čomu prispieva aj me-diálna kultúra bez Boha aj potieranie aristokratickej kultúry, ktorej funda-mentom je pravda, dobro a krása. Autor vidí riešenie vo vytváraní skutočné-ho obrazu o človeku a o spoločnosti v protiklade s fikciami a deformáciami komerčných médií, ako aj v uskromnení životného štýlu v protiklade voči spotrebe. Ľudia 21. storočia potrebujú návrat k duchovnej aristokracii, aj se-lektívnosť vo vzťahu k produktom každodennej spotreby.

PhDr. Peter Rusnák, PhD. sa v štúdii *Vplyv literárneho symbolizmu na modernú ruskú filozofiu a vice versa* dotýka problematiky symbolu, ktorá (od byzantských čias) významne ovplyvnila ruské filozofické myslenie moder-ny. Peter Rusnák predkladanú úvahu opiera predovšetkým o filozoficko-teolo-gickú náuku o symboloch v neskoršom diele ruského personalistického filozofa Pavla A. Florenského, ktorá sa nakoniec stala aj akýmsi uholným kameňom rus-kého literárneho i vizuálneho umenia (symbolizmus), ako aj filozofického per-sonalizmu a inšpiratívneho duchovného prúdu – tzv. „neoleibniziánstva“. Pre ruský filozofický personalizmus sa stal veľmi významným a aktuálnym aj meto-dologický koncept filozofie ako vedy V. I. Vernadského, ktorý vyzdvihol význam filozofie pre vedecké myslenie. Dr. Rusnák sa v texte pokúša odlišiť Florenského ako filozofa od väčšiny ruských filozofov, ako aj predstaviť jeho autentické uče-nie o pravde, ktorá je uchopiteľná len cez osobu. Zároveň tiež podčiarkuje, že personalizmus a symbolizmus sú v diele P. A. Florenského organicky prepojené, pričom vytvárajú inšpiračný potenciál pre ďalšiu reflexiu (Ivanov, Frank, Losev, Bachtin, Jakobson, etc.).

Mgr. Igor Strýček, PhD. v príspevku *Ideové vplyvy ruskej filozofickej tra-dície na myslenie A. I. Solženicyna* poukazuje na humanizmus v diele veľkého ruského spisovateľa 20. storočia, ktorý prežil gulag, ale zostal človekom vedo-mý si svojej dôstojnosti. Toto bolo možné, podľa Strýčka, vďaka hlbokému prepojeniu ortodoxného kresťanstva s ruskou literatúrou (F. M. Dostojev-skij, L. N. Tolstoj), ale aj vďaka ukotveniu samotného Solženicyna v tradícii a v mesiánskej ideách.

Všetky príspevky v tomto zborníku vytvárajú pomyselnú jednotu v tom, že v centre ich pozornosti zostáva ruská filozofia a aj súčasný sociálny kontext, ktorý má v Európe jedného spoločného menovateľa: hľadanie pravdy, hu-mánnosti, solidarity, altruizmu i spravodlivejších štruktúr. Ak sme na začiat-ku naznačili, že „kľúčom k pochopeniu každého národa sú jeho vlastné dejiny“, možno to vzťahovať aj na veľkú skupinu Slovanov rozptýlených v jednotlivých

krajinách Európy i sveta. Slovania sa dokážu vždy v dejinách zblížiť, ak je to nevyhnutné, aj vzdialiť, ak si nerozumejú v podstatných otázkach slobody. Bratstvo slovanských národov aj napriek názorovým rozdielnostiam treba oživovať, ale má to byť maritainovsky povedané na kresťansko-demokratických zásadách, ktoré rešpektujú dôstojnosť každého človeka s ohľadom na citlivé špecifikosti, ktoré formovali v priebehu dejín severných, južných, západných a východných Slovanov pri upevňovaní koreňov ich variabilných identít. A v neposlednej miere je dôležitá aj otvorenosť k spolupráci pri presadzovaní tých najlepších hodnôt.

HELENA HREHOVÁ